

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston
matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda
1140-sonli guvohnoma bilan davlat
ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent
davlat yuridik universitetiga tegishli.
Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal
materiallaridan foydalanish, tarqatish
va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan
amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev,
K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov,
M. Sharifova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Jurnal 23.08.2024-yilda bosmaxonaga
topshirildi. Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli 23,48 b.t. Adadi: 100.
Buyurtma raqami: 133.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy
boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori,
dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili
va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori
(Boston, AQSH)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori
(Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi
huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi
(Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti
dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik
fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik
fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция – Yurisprudensiya – Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве Высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Редакторы:

Ш. Жахонов, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Й. Махмудов, М. Шарифова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Журнал передан в типографию
23.08.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 23,48. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 133.

Отпечатано в типографии ТГЮУ.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Верховном судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
legal scientific and practical journal
was registered by the Press and Infor-
mation Agency of Uzbekistan on De-
cember 22, 2020 with certificate No.
1140.

The journal is included in
the list of journals of the Higher
Attestation Commission under the
Ministry of Higher Education, Science
and Innovations of the Republic of
Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent
State University of Law. All rights re-
served. Use, distribution and reproduc-
tion of journal materials are carried
out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

The journal is submitted to the Printing
house on 23.08.2024.

Paper size: A4.

Cond. p.p. 23,48. Unit: 100.

Order: 133.

Published in Printing house of TSUL.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of
Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and
Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy
in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law
(Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk,
Poland)

A. Khoshimxonov – Associate Professor of Tashkent State University
of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law,
Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law
(Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges
under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World
Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of
Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Markaziy Osiyo davlatlarida kodekslashtirish jarayoni: ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS O'G'LI**
Tabiiy huquq nazariyasi va uning mohiyati

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 33 **NEMATOV JO'RABEK NEMATILLOYEVICH**
Ma'muriy islohotlar sharoitida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish: ilmiy-nazariy tahlil
- 42 **G'OZIYEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
2030-yilgacha o'tkaziladigan ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'lim sohasini rivojlantirishning ma'muriy-huquqiy jihatlari
- 56 **MUSTANOV ILXOM ABDIVALIJONOVICH**
Bank tizimini tashkil etish bo'yicha ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasi: qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 71 **XAZRATQULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
"Lex informatica" – raqamli huquqlarni amalga oshirishning kollizion prinsipi sifatida
- 82 **XOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Insofsizlik fuqarolik-huquqiy kategoriya sifatida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. XO'JALIK PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Sud hujjatlarini qayta ko'rish instituti: taftish instansiyasi faoliyati tahlili
- 105 **HABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat va protsessual qonuniylikning o'zaro tahlili
- 114 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Iqtisodiy protsessda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar faoliyatini raqamlashtirish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOG'AYEVICH**
Yer qonunchiligi ijrosini nazorat qilish jarayonida prokuraturaning boshqa davlat organlari bilan o'zaro munosabatlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan shaxslarning jinsiy daxlsizligiga qarshi qaratilgan jinoyatlar sabablari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI151 **BAZAROVA DILDORA BAXADIROVNA**

Jinoiy protsessda shaxs huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari

170 **IMOMNAZAROV ALISHER HASANOVICH**

Ko'zdan kechirish jarayoni va natijalarni qayd etish bilan bog'liq muammolar tahlili

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

180 **XUN VEYSIN**O'zbekistonda "Bir makon, bir yo'l" tashabbusini amalga oshirishning huquqiy jihatlari:
xitoylik investorlar uchun imkoniyatlar va xatarlar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

191 **MAJIDOV SHAHZOD ABDIXALIL O'G'LI**Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi qonun
loyihasini takomillashtirish yuzasidan ayrim mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Процесс кодификации законодательства в государствах Центральной Азии:
некоторые теоретико-правовые вопросы

20 АМИРОВ САНЖАР ИЛЁС УГЛИ

Теория естественного права и её сущность

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

33 НЕМАТОВ ЖУРАБЕК НЕМАТИЛЛОВИЧ

Административно-правовое регулирование деятельности организаций высшего образования
в условиях административных реформ: научно-теоретический анализ

42 ГОЗИЕВ КОЗИМБЕК ЖОВЛОНБЕКОВИЧ

Административно-правовые аспекты развития сферы высшего образования в период
административной реформы до 2030 года

56 МУСТАНОВ ИЛХОМ АБДИВАЛИЖОНОВИЧ

Опыт отдельных зарубежных стран по организации банковской системы: сравнительно-правовой
анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

71 ХАЗРАТКУЛОВ ОДИЛБЕК ТУРСУНОВИЧ

Lex informatica как коллизионный принцип реализации цифровых прав

82 ХОСИЛОВ ЭРКИН ДИЛМУРОТОВИЧ

Недобросовестность как гражданско-правовая категория

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ТРЕТЕЙСКИЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ

94 ЭСАНОВА ЗАМИРА НОРМУРОТОВНА

Институт пересмотра судебных актов: анализ деятельности ревизионной инстанции

105 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБЕКОВИЧ

Анализ процессуальной справедливости и процессуальной законности в гражданском
судопроизводстве

114 ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ

Вопросы цифровизации деятельности лиц, содействующих осуществлению правосудия
в экономическом процессе

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

124 АБДУХАКИМОВ МУРОДУЛЛО ТОГАЕВИЧ

Взаимодействие органов прокуратуры с другими государственными органами в процессе
надзора за исполнением земельного законодательства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. КРИМИНОЛОГИЯ. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

140 НИЯЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Причины совершения преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

151 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**

Конституционные гарантии прав личности в уголовном процессе

170 **ИМОМНАЗАРОВ АЛИШЕР ХАСАНОВИЧ**

Анализ проблем, связанных с фиксацией процесса и результатов осмотра

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

180 **ХУН ВЕЙСИН**

Правовые аспекты реализации инициативы «Один пояс, один путь» в Узбекистане: возможности и риски для китайских инвесторов

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

191 **МАЖИДОВ ШАХЗОД АБДИХАЛИЛ УГЛИ**

Некоторые суждения по совершенствованию законопроекта о защите лиц, сообщивших о коррупционных правонарушениях

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **AXMEDSHAEVA MAVLUDA AXATOVNA**
Codification process in Central Asian countries: some theoretical and legal issues
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS UGLI**
Theory of natural law and its essence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 33 **NEMATOV JURABEK NEMATILLOEVICH**
Administrative and legal regulation of the activity of higher education organizations in the conditions of administrative reforms: scientific and theoretical analysis
- 42 **GOZIEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
Administrative and legal aspects of the development of the field of higher education in the period of administrative reforms until 2030
- 56 **MUSTANOV ILKHOM ABDIVALIJONOVICH**
The experience of some foreign countries on the organization of the banking system: a comparative-legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 71 **KHAZRATKULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
“Lex informatica” as a principle of conflict for the implementation of digital rights
- 81 **KHOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Bad faith as a civil law category

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION AND MEDIATION

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Institute for review of judicial documents: an analysis of the activities of the inspection instance
- 105 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Mutual analysis of procedural fairness and procedural legality in the conduct of civil court cases
- 114 **KHUDOYNAZAROV DADAKHON AVAZ UGLI**
Issues of digitalization of the activities of persons assisting in the implementation of justice in the economic process

12.00.07 – JUDICIARY. PROSECUTOR'S SUPERVISION. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES. ADVOCACY

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOGAEVICH**
Interaction of prosecutor's offices with other state bodies in the process of supervising the implementation of land legislation

12.00.08 – CRIMINAL LAW, PREVENTION OF OFFENSES. CRIMINOLOGY. CRIMINAL PROCEDURAL LAW

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Reasons for committing crimes against the sexual integrity of minors

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. CRIMINOLOGY, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

151 **BAZAROVA DILDORA BAKHADIROVNA**

Constitutional guarantees of individual rights in criminal proceedings

170 **IMOMNAZAROV ALISHER KHASANOVICH**

Analyzing issues related to the review process and recording the results

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

180 **HONG WEIXING**

Legal aspects of the implementation of the "one belt, one road" initiative in Uzbekistan: opportunities and risks for chinese investors

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

191 **MAJIDOV SHAKHZOD ABDIXALIL UGLI**

Some considerations for improving the draft law on the protection of persons reporting corruption offenses

Kelib tushgan / Получено / Received: 08.07.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 02.08.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 23.08.2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4./HEGI4671

UDC: 340.1(045)(575.1)

MARKAZIY OSIYO DAVLATLARIDA KODEKSLASHTIRISH JARAYONI: AYRIM NAZARIY-HUQUQIY MASALALAR

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Davlat va huquq nazariyasi

kafedrası professori,

yuridik fanlar doktori

ORCID: 0000-0003-3719-6599

e-mail: mavludaahmedshaeva@gmail.com

Annotatsiya. Bugungi davrda shiddat bilan rivojlanayotgan ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladigan ko'plab normativ-huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi kuzatilmoqda, natijada huquqni qo'llash jarayonida muayyan qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu esa, o'z navbatida, qonunchilikni tizimlashtirishga bo'lgan ehtiyojning kuchayishiga olib keladi. Qonunchilikni tizimlashtirish ma'lum darajada obyektiv jarayon hisoblanadi. Uning inkorporatsiya, konsolidatsiya va kodifikatsiya kabi turlari mavjud bo'lib, ularning ichida kodekslashtirish alohida o'rin tutadi. Maqolada bir qator olimlarning qonunchilikni tizimlashtirish masalasiga oid fikrlari keltirilgan va tahlil etilgan. Ayni paytda, muallifning fikricha, bugungi kunda milliy yuridik adabiyotlarda qonunchilikni tizimlashtirish va uning turlari, jumladan, kodekslashtirish hamda uning muhim shakli bo'lgan kodekslar haqidagi nazariy ishlanmalar kam realizatsiya qilinmoqda. Muallif maqolada Markaziy Osiyo mamlakatlari huquq tizimlaridagi kodekslashtirish jarayonini hamda uning umumiy va o'ziga xos jihatlari aniq misollar yordamida tahlil etgan. Ushbu mamlakatlar huquq tizimi romano-german huquq oilasiga mansub bo'lib, mazkur jarayonda ko'plab umumiy jihatlari namoyon bo'ladi. Bu umumiylik ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish jarayonida, jumladan, sohalaridagi huquqiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan kodekslar tizimining o'xshashligi va yaqinligi kabilarda ko'rinadi. Maqola yakunida tahlil etilgan mavzu yuzasidan tegishli xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: huquq, huquqiy tizim, romano-german huquq oilasi, anglo-sakson huquq oilasi, huquqiy tizimlar ta'siri, normativ-huquqiy hujjat, qonunchilik, qonunchilikni tizimlashtirish, inkorporatsiya, konsolidatsiya, kodekslashtirish, kodeks.

ПРОЦЕСС КОДИФИКАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В ГОСУДАРСТВАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна,

доктор юридических наук, профессор

кафедры «Теория государства и права»,

Ташкентского государственного

юридического университета

Аннотация. В сегодняшнюю эпоху бурного развития общественных отношений происходит принятие многочисленных нормативно-правовых актов, регулирующих эти отношения, и, как следствие, в процессе правоприменения возникают определённые трудности, что в свою очередь приводит к усилению необходимости систематизации законодательства. Систематизация законодательства в определённой степени является объективным процессом. Существуют такие её виды, как инкорпорация, консолидация и кодификация, и среди них кодификация занимает особое место. В статье представлены и проанализированы мнения ряда учёных по вопросу систематизации законодательства. Между тем, по мнению автора, сегодня теоретические разработки по систематизации законодательства и его видам, включая кодификацию, а также кодексов, являющихся его важной формой, в национальной юридической литературе реализованы мало. В статье автор на конкретных примерах проанализировал процесс кодификации в правовых системах стран Центральной Азии, а также её общие и специфические аспекты. Правовая система этих стран принадлежит к романо-германской правовой семье, и в этом процессе проявляется очень много общих черт. Эта общность находит выражение в процессе регулирования общественных отношений, в том числе в таких аспектах, как сходство и близость системы кодексов, направленных на регулирование правоотношений в отраслях. В конце статьи сформулированы соответствующие выводы по анализируемой теме.

Ключевые слова: право, правовая система, романо-германская правовая семья, англосаксонская правовая семья, влияние правовых систем, нормативно-правовой акт, законодательство, систематизация законодательства, инкорпорация, консолидация, кодификация, кодекс.

CODIFICATION PROCESS IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES: SOME THEORETICAL AND LEGAL ISSUES

Axmedshaeva Mavlyuda Axatovna,

Professor of the Department of Theory of State and Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Law

Abstract. In today's era, the adoption of many legal documents regulating rapidly developing social relations is observed, as a result of which certain difficulties arise in the process of applying the law. This, in turn, leads to an increase in the need to systematize legislation. Legislation systematization is to some extent an objective process. There are such types as incorporation, consolidation, and codification, among which codification has a special place. The article presents and analyzes the opinions of a number of scientists on the issue of legal systematization. At the same time, in the author's opinion, theoretical developments about the systematization of legislation and its types, including codification and codes, which are its important form, are not being realized in the national legal literature today. In the article, the author analyzed the process of codification in the legal systems of Central Asian countries and its general and specific aspects with the help of specific examples. The legal system of these countries belongs to the Romano-Germanic family of law, and this process shows many common aspects. This commonality is seen in the process of regulating social relations, including the similarity and closeness of the system of codes aimed at regulating legal relations in the fields. At the end of the article, appropriate conclusions are drawn on the analyzed topic.

Keywords: law, legal system, Roman-German legal family, Anglo-Saxon legal family, influence of legal systems, normative-legal document, legislation, systematization of legislation, incorporation, consolidation, codification, code.

Kirish

Jahon huquq tizimi rivoji tendensiyalari ko'p omillarga bog'liq holda kechadigan tabiiy jarayondir. Bugungi kunda ushbu omillar ichida jahon huquqiy tizimlarining biri-biriga ta'sir etishi, o'zaro harakatda bo'lishi kabi jihatlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Eng yirik hisoblangan roman-german va anglo-sakson huquq oilalari o'z mohiyatiga ko'ra bir-biridan jiddiy farq qilishsa-da, keyingi paytlarda ularning ayrim xususiyatlari, belgilari bir-biriga ta'sir etayotganini e'tirof etish mumkin. Masalan, Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar huquq tizimlari o'z mohiyati va parametrlariga ko'ra asosan romano-german huquq oilasiga mansub bo'lsa-da, ayni paytda ular Yevropa Ittifoqi sudi qarorlariga rioya etadi. Ko'p olimlar bu qarorlarning ma'lum qismi o'z mohiyatiga ko'ra yoki boshqacha aytadigan bo'lsak, "de facto" pretsedent xarakteriga ega ekanini ta'kidlashadi [1].

Shu nuqtayi nazardan olganda romano-german huquq oilasiga mansub bo'lgan Markaziy Osiyo mamlakatlari huquq tizimi jahon, Yevropa va mintqa huquqiy rivojlanishi ta'siridan xoli emas, albatta. Bu davlatlar huquqiy tizimlarida kechayotgan jarayonlarni tahlil etish, jarayondagi umumiy va o'ziga xos jihatlarni, rivojlanish tendensiyalarini aniqlash ma'lum darajada ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Huquq nazariyasining taniqli vakili S.S.Alekseyev huquqiy izlanishlarning milliy qobiq ichida chegaralanib qolishi zararli ekani haqida fikr yuritadi, shuningdek, olimning: "Huquqiy bilimlarning ma'lum bir davlat doirasida milliy cheklanganligi, uning sof milliy materiallar bilan chegaralanib qolishi, garchi u har bir huquqshunos uchun qanchalik muhim bo'lmasin, oxir-oqibatda chinakam fan bo'lgan yurisprudensiya uchun halokatlilik hisoblanadi", – degan fikriga qo'shilmay bo'lmaydi [2].

Romano-german huquq oilasining muhim belgilaridan biri sifatida masalaning yana bir tomoni unda anglo-sakson huquq oilasiga

nisbatan kodekslashtirish jarayonining faolligidir. Shu bois Markaziy Osiyo davlatlaridagi qonunchilikni tizimlashtirishning muhim bir shakli sifatida kodekslashtirish jarayoni, uning qanday yangi tendensiyalar ostida kechayotgani, qanday umumiy va o'ziga xos jihatlarga egaligi masalasi muayyan ilmiy qiziqish uyg'otadi.

Material va metodlar

Maqolada tahlil va sintez, mantiqiy, tizimli va tarixiy usullar kabi atrofdagi huquqiy borliqni tushunishning umumiy ilmiy usullari, shuningdek, qiyosiy-huquqiy, rasmiy-huquqiy hamda xususiy-huquqiy usullar qo'llangan.

Tadqiqot natijalari

Hozirgi vaqtda ijtimoiy munosabatlarning shiddatli rivojlanishi ularni normativ tartibga solish jarayonini ham murakkablashtirmoqda. Boz ustiga, yangi murakkab ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar majmui ham (massivi) muntazam ravishda ko'payib bormoqda. Bu esa, o'z navbatida, qonun hujjatlarini tizimlashtirishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirishi tabiiydir.

Qonunchilikni tizimlashtirishning ahamiyati shundaki, u qonunchilik hujjatlarini bir tizimga solib, undan foydalanishni osonlashtirish barobarida, undagi kamchiliklar, ziddiyatlarni, bo'shliqlar va kolliziyalarni bartaraf etishga ko'maklashadi.

Qonunchilikni tizimlashtirish borasida yuridik adabiyotlarda ko'plab fikrlar bildirilgan, darsliklarda esa tegishli ta'rif va tavsiflar berilgan. Biroq shunga qaramasdan, ilmiy adabiyotlarda "qonunchilikni tizimlashtirish" borasida yakdillikning yetarlicha emasligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan, S.A. Komarov qonunchilikni izchil bir tizimga keltirishni unga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish orqali qarama-qarshiliklarni bartaraf etishning hayotiy zarurati, deb tushunadi [3]. D.V.Chuxvichevning fikricha esa qonun hujjatlarini tizimlashtirish me'yoriy-huquqiy hujjatlar tuzilmasini ma'lum bir tartibga so-

lishga qaratilgan chora-tadbirlar majmui sifatida belgilanadi [4].

Fikrimizcha, qayd etilgan mualliflarning qonun hujjatlarini tizimlashtirish borasidagi qarashlari biroz tor. R.A. Romashovning fikriga ko'ra, qonunchilikni tizimlashtirish normativ-huquqiy hujjatlarni amalda qo'llashni osonlashtirish, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qarama-qarshiliklar, noaniqliklar, bo'shliqlarni bartaraf etish, shu tariqa qonunchilik tizimini yaxlit takomillashtirish va tartibga solish bo'yicha vakolatli subyektlarning maqsadli faoliyatidir. Shunday qilib, ushbu muallif qonunchilikni tizimlashtirish vazifalarini ham normativ-huquqiy hujjatlarni tartibga solishda, ham yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kamchiliklarni bartaraf etishda ko'radi [5]. Yuqoridagi mualliflar fikrlaridagi umumiy jihat – qonunchilikni tizimlashtirish uni takomillashtirishga olib keladi, degan fikrdir.

L.A. Morozovaning fikricha, qonun hujjatlarini tizimlashtirish, uni yagona tizimga keltirish, tartibga solish, birinchidan, kerakli normativ-huquqiy hujjatni tezda topish, unga o'zgartirishlar, qo'shimchalar kiritish yoki bekor qilish jarayonlarini kuzatish imkonini beradi; ikkinchidan, normativ materialdagi bo'shliqlar, ziddiyatlar va boshqa nomuvofiqliklarni aniqlash; uchinchidan, amaldagi qonunchilik tizimini takomillashtirishda o'z ifodasini topadi [6].

A.S. Pigolkin va A.N. Golovistikova haqli ravishda ta'kidlaganidek, qonunchilikni tizimlashtirish amaldagi huquq tizimini rivojlantirish va uni tartibga solib borishning doimiy shaklidir [7]. V.V. Gruzdevning ta'kidlashicha, qonun hujjatlarini tizimlashtirish – mavjud normativ-huquqiy hujjatlarni qayta ishlash, qayta guruhlash va to'plamlar yoki yig'ma aktlar shaklida yaxlit tizimda taqdim etish orqali ularni maqsadli ravishda tartibga solish va takomillashtirishdir [8].

Shunday qilib, yuqoridagi ta'riflardan "qonun hujjatlarini tizimlashtirish" uni yagona tizimga keltirish, tartibga solish va qonun

hujjatlarini inventarizatsiya qilishga olib keladi, shu bilan birga, undagi kamchiliklar va ziddiyatlarni aniqlaydi, shu orqali qonunchilikni takomillashtirishga xizmat qiladi, degan xulosa kelib chiqadi.

Qonun hujjatlarini tizimlashtirishning muhim shakllaridan biri ularni kodekslashtirishdir. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, yuridik adabiyotlarda qonunchilikni tizimlashtirishning eng yuqori shakli sifatida kodekslashtirishning o'zi haqida ham, uning xususiyatlari, maqsadlari va boshqalar haqida ham umumiy, yakdil fikr mavjud, deyish qiyin [9].

Ayni paytda, ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanganidek, kodekslashtirish qonun hujjatlarini tizimlashtirishning bir turi sifatida qator xususiyatlarga ega:

- kodekslashtirish akti jamiyat hayotining muayyan sohasida amal qiluvchi hujjatlar orasida eng muhimi bo'lib, u tegishli huquq sohasi yoki institutining barcha normalari mohiyati va mazmunini belgilovchi umumiy tamoyillarni o'z ichiga oladi;

- bunday akt munosabatlarning muhim va yetarlicha keng sohasini (mulk, mehnat, nikoh va oilaviy munosabatlar, jinoyatchilikka qarshi kurashish va boshqalar) tartibga soladi;

- kodekslashtirish hujjati yagona, o'zaro uzviy bog'liq hujjat bo'lib, u hayotda ham, ijtimoiy amaliyotda ham sinovdan o'tgan mavjud normalarni, shuningdek, ijtimoiy hayot dinamikasi va jamiyatning dolzarb ehtiyojlari bilan belgilanadigan yangi qoidalaridan iborat;

- kodekslashtirish uzoq muddatga mo'ljallangan bo'lib, yanada barqaror normalarni yaratishni ta'minlaydi;

- kodekslashtirish normativ hujjatlarining tizimlilikini, ularning huquqiy birligi va izchilligini mustahkamlaydi. Kodekslashtirish hujjati odatda qonunchilikning ma'lum bir tarmog'ini yoki alohida institutini tashkil etuvchi o'zaro bog'liq normativ hujjatlar tizimini o'zida ifodalaydi;

- kodekslashtirish hujjati har doim katta hajmga va murakkab tuzilishga ega (qismlar,

bo'limlar, boblar va boshqa bo'limlar) bo'ladi. Bu me'yoriy talablar tizimini yanada aniq qurishni, shuningdek, foydalanish qulayligini ta'minlaydigan o'ziga xos yiriklashtirilgan qonun hujjatlari jamlanmasidir [10].

Shuni ta'kidlash kerakki, kodekslashtirish qonun hujjatlarini tizimlashtirish shakli sifatida nafaqat qonun hujjatlari mazmuniga, balki uning shakliga ham ta'sir qiladi. Shu bilan birga, T.Y. Xabriyevaning fikricha, qonun hujjatlarini kodekslashtirish huquqiy tartibga solish mexanizmining normal ishlashini ta'minlash uchun zarur, lekin u maqsadga aylanishi kerak emas, balki huquqiy hujjatlarining yaxlit, muvofiqlashtirilgan tizimini yaratish vositasi bo'lishi kerak [11].

Kodeks qonunchilikni tizimlashtirishning ancha keng tarqalgan shakli bo'lib, qonun hujjatlarining kodekslashtirilgan va yirik jamlanma hujjati hisoblanadi. Binobarin, 1804-yilda Fransiyada Napoleon Bonapart rahbarligida Fransiya Fuqarolik kodeksi qabul qilingan vaqtdan beri bir necha asrlar o'tgan bo'lishiga qaramay, kodeks o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Bu esa kodekslashtirish qonunchilikni tizimlashtirishning samarali shakli ekanini isbotlaydi [12].

Taniqli olim Y.A. Tixomirovning fikricha, kodeksni boshqa huquqiy hujjatlardan ajratib turadigan quyidagi xususiyatlari mavjud [13]:

a) kodeks – normativ-huquqiy hujjatlar iyerarxiyasida yuqori o'rinni egallagan qonun;

b) kodeks – yagona tamoyillar asosida ijtimoiy munosabatlarning muayyan sohasini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar jamlanmasi;

d) kodeks ijtimoiy munosabatlarning muhim va ancha keng sohasini tartibga soladi;

e) kodeks bir xil ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solishning mazmuni va usullariga sezilarli yangilik kiritadi;

f) kodeks tartibga solishning to'liqligini ta'minlaydi va tartibga soluvchi normalarning ichki birligi, yaxlitligi va izchilligi bilan tavsiflangan yirik birlashtirilgan hujjatdir;

g) kodeks qonunchilikni tartibga solish va mustahkamlashga xizmat qiladi.

Taniqli fransuz olimi Jon Luis Berjel ta'kidlaganidek, "Keng ma'noda tushunadigan bo'lsak, kodeks – muayyan masalaga oid qonunlar, hujjatlar yoki huquqiy qoidalar to'plamidir. Aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, bu bir to'plamga jamlangan, bir nechta huquqiy masalalardan biri bo'yicha ko'proq yoki kamroq qoidalar tizimini o'z ichiga olgan qonunlar yoki qoidalar to'plamidir. Bu qonunchilikka tatbiq etiladigan "uslub ruhi" mahsulidir" [14].

Kodekslashtirish va kodekslar haqida gap ketganda kodekslarning turlari masalasi ham muayyan ilmiy-amaliy qiziqish uyg'otishi tabiiy. Agarda Fuqarolik, Jinoyat kodekslari an'anaviy ravishda romano-german huquq oilasi huquqiy tizimlarida, shu jumladan, MDHda tarmoq (soha) kodekslari sifatida keng tarqalgan bo'lsa, Saylov, Shaharsozlik va Budjet kodekslari esa boshqa yo'nalishga ega, ya'ni bular tematik tusga ega, deyish mumkin.

Yuqoridagi fikrlar mazmunidan ko'rinib turibdiki, qonun hujjatlarini tizimlashtirish u yoki bu shaklda amaldagi qonunchilikni tartibga solish, takomillashtirish, bo'shliqlar, ziddiyatlar va nomuvofiqliklarni bartaraf etish omili, vositasi sifatida maydonga chiqadi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Ayni paytda Markaziy Osiyo, jumladan, O'zbekistonda milliy huquq tizimi ijtimoiy munosabatlarining murakkablashuvi va raqamlashtirish tufayli jadal rivojlanmoqda. Bu esa, o'z navbatida, ushbu munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishiga hamda ularni tizimlashtirish, jumladan, kodekslashtirish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Shu o'rinda Markaziy Osiyo davlatlarining rivojlanishida farqli jihatlardan ko'ra ularni birlashtirishga xizmat qiluvchi umumiy jihatlar ko'proq deyilsa, mublag'a bo'lmaydi. Bunga ushbu davlatlarning tarixiy rivojlaniishi, dini, madaniyati, urf-odatlar, mentaliteti

juda yaqinligi hamda ular joylashgan hudud asos bo'ladi. Shu bilan birga, garchi bu davlatlar deyarli bir tarixiy davrda mustaqillikka erishgan va o'z davlatchiligini rivojlantirishga kirishgan bo'lsa-da, bugungi kunda ularning rivoji, xususan, huquqiy rivojlanishida muayyan o'ziga xosliklar mavjud bo'lishi tabiiydir [15].

Markaziy Osiyo davlatlari huquqiy tizimidagi kodekslashtirish jarayoni haqida fikr yuritganda, aytish kerakki, huquqiy tizimi romano-german huquq oilasiga mansub davlatlarda ushbu jarayon ko'plab umumiy jihatlarga egaligini ko'rish mumkin. Bu umumiylik, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, jumladan, sohalaridagi huquqiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan kodekslar tizimining o'xshashligi va yaqinligi kabilarda ham ko'rinadi.

Markaziy Osiyo mamlakatlarining deyarli barchasida an'anaviy tisdagi kodekslar mavjudligini ta'kidlash kerak. Bunday kodekslar sirasiga dastlab, hamma davlatlar huquq tizimida ham amalda bo'lgan, bir nomdagi va obyektlari o'xshash kodekslarni kiritamiz. Bunday kodekslar sirasiga avvalo Fuqarolik, Fuqarolik protsessual, Jinoyat, Jinoyat-protsessual, Jinoyat-ijroiya, Ma'muriy javobgarlik, Ma'muriy protsessual, Mehnat, Oila, Uy-joy, Bojxona, Soliq, Yer, Havo, Budget, Saylov [16] kodekslarini kiritishimiz mumkin.

Ta'kidlash joizki, yuqorida qayd etilgan kodekslar nafaqat Markaziy Osiyo mamlakatlarida, balki romano-german huquq oilasiga mansub barcha davlatlarda, jumladan, MDH mamlakatlarida ham amal qiladi. Qayd etilgan kodekslarning ma'lum qismi anglo-sakson huquq oilasiga mansub davlatlarda ham u yoki bu tarkibda mavjud.

Qayd etilgan kodekslarni tartibga soladigan munosabatlari mazmuniga qarab, ikki guruhga ajratish mumkin: bir huquq tarmog'i (sohasi) doirasida amal qiladigan (yuqorida sanab o'tilgan 16 nomdagi kodekslar) va muayyan munosabatlar turini tartibga soluvchi

(Shaharsozlik, Budget, Saylov kodekslari kabi) kodekslar.

Ayni chog'da kuzatishimizcha, Markaziy Osiyo davlatlari ichida Qirg'iziston huquqiy tizimida kodekslashtirish jarayonlari muayyan o'ziga xoslikka ega. Binobarin, ushbu davlat huquqiy tizimida "Bolalar haqida", "Nojo'ya harakatlar haqida", "Huquqbuzarliklar haqida"gi kodeks, "Nosoliq (yoki soliqsiz) daromadlar" haqidagi kodekslar borligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu kodekslarning qabul qilinishiga obyektiv sabablar mavjud, albatta.

Qirg'iz Respublikasining nojo'ya harakatlar va huquqbuzarliklar haqidagi kodekslari va ularning qabul qilinishi qiziqish uyg'otadi. Binobarin, ushbu kodekslarning nomlanishi, ular tartibga soladigan munosabatlar va ular o'rtasidagi nisbat masalasi o'ziga xosligini ko'rishimiz mumkin. Masalan, Nojo'ya harakatlar to'g'risidagi kodeksni oladigan bo'lsak, dastlab yodimizga davlat va huquq nazariyasidan, qolaversa, jinoyat huquqi nazariyasidan olgan bilimlarimiz keladi. Zero, huquqbuzarliklar ikki guruhga, ya'ni jinoyat va nojo'ya harakatlarga bo'linadi. Shunga asoslangan holda, ushbu kodeks barcha nojo'ya harakatlarni, ya'ni Jinoyat kodeksi bilan tartibga solinadigan jinoiy-huquqiy munosabatlardan boshqa huquqbuzarliklarni, jumladan, ma'muriy, fuqaroviy, intizomiy va boshqa nojo'ya harakatlarni tartibga soladi, degan xulosaga kelish mumkin. Bu holda "Huquqbuzarliklar haqidagi kodeksning predmeti qanday munosabatlarni tartibga soladi?" degan savol tug'ilishi tabiiy. Kodekslarning nomlanishi ham shunday savolni keltirib chiqaradi. Shu boisdan bo'lsa kerak, Qirg'iz Respublikasining Nojo'ya harakatlar to'g'risidagi kodeksi QRning 2021-yil 28-oktabrdagi 126-sonli "Qirg'iz Respublikasining Jinoyat kodeksi, Jinoyat-protsessual kodeksi, Huquqbuzarliklar to'g'risidagi kodeksini kuchga kiritish va Qirg'iziston Respublikasining ayrim qonunchilik hujjatlariga o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi qonuni bilan o'z kuchini yo'qotgan.

Shu o'rinda Huquqbuzarlik haqidagi kodeksning 14-moddasiga e'tibor qaratsak. Unda ta'kidlanishicha, "agarda ushbu qilmish Qirg'iziston Respublikasining Jinoyat kodeksiga muvofiq javobgarlikka olib kelmasa, bu holda qilmish uchun Huquqbuzarlik haqidagi kodeksda nazarda tutilgan javobgarlik vujudga keladi" [17]. Bu joyda huquqbuzarlik bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soluvchi kodekslarning predmeti o'ziga xos taqsimlanganini ko'rishimiz mumkin. Mintaqaning qolgan davlatlarida huquqbuzarliklarga oid moddiy normalar asosan JK, MJtK va boshqa qonun hujjatlari orqali tartibga solinadi.

Bundan tashqari, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston va Tojikistonda O'rmon va Suv kodekslarining mavjudligi ushbu mamlakatlarda o'rmon hududlarining ko'pligi, suv masalasining murakkabligi bois hamda tegishli normativ-huquqiy hujjatlarning ko'payib ketgani ularni kodekslashtirish ehtiyojini keltirib chiqargan, degan xulosa olib keladi [18].

Qirg'izistonda Bolalar haqida kodeksning qabul qilinishi bu sohadagi huquq normalarini qo'llash samaradorligini oshirish maqsadi bilan bir qatorda, mazkur davlatning bu masaladagi qonunchilikni tizimlashtirishga bergan e'tibori ifodasi ham, deb e'tirof etish mumkin.

Shu o'rinda Markaziy Osiyo davlatlari huquq tizimlarida ayrim kodekslar borligi, ba'zilarining nomlanishida o'ziga xoslik mavjudligini ta'kidlash mumkin. Masalan, Qozog'istonda ma'muriy protsessual munosabatlarni tartibga soladigan Ma'muriy protsedura-protsessual kodeksi, Ijtimoiy kodeks (Turkmanistonda Aholining ijtimoiy himoyasi haqidagi kodeks), Tadbirkorlik kodeksi (O'zbekistonda shu nomdagi kodeks Qonunchilik palatasi tomonidan ko'rib chiqilmoqda), Ekologik kodeks, Xalq sog'lig'i va sog'liqni saqlash tizimi haqidagi kodeks (O'zbekistonda Ekologiya, Sog'liqni saqlash kodekslarini qabul qilish rejalashtirilgan)lar amal qilmoqda.

Turkmanistondagi kodekslashtirish jarayoni haqida fikr yuritadigan bo'lsak, unda Sanitariya kodeksi va Dengiz savdosi kodeksi mavjudligini ko'rishimiz mumkin. Sanitariya kodeksi "aholining sanitar-epidemiologik farovonligini, fuqarolarning maqbul atrof-muhitga bo'lgan va boshqa shu bilan bog'liq huquq hamda qonuniy manfaatlarini ta'minlashning huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy shart-sharoitlarini belgilaydi. Dengiz savdosi kodeksi esa mamlakatning hududi dengizga yaqinligi bilan tavsiflanadi. Arbitraj-protsessual kodeksi ham amal qiladi.

Tojikistondagi kodekslar tizimiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, unda Avtomobil transporti, Sog'liqni saqlash, Jinoiy jazolarni ijro etish kodekslari mavjudligini ko'ramiz [19]. Shu o'rinda huquq tizimi qonunchilik tizimidan farq qilgan holda ma'lum darajada obyektiv omillar ta'siri ostida shakllanishini e'tiborga olgan holda aytish mumkinki, kodekslashtirish jarayoni ham obyektiv omillar ta'siri ostida amalga oshiriladi. Biroq bu jarayonga subyektiv omilning ta'siri yo'q, deb ham bo'lmaydi.

Shunga bog'liq holda mintaqa davlatlari huquqiy tizimlarida kodekslashtirish jarayonining istiqbollari masalasi muayyan ilmiy qiziqish uyg'otishi tabiiydir. Ayni chog'da ta'kidlash joizki, O'zbekistonda hozirda Tadbirkorlik, Ekologik, Axborot kodeksi, Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risidagi, Sog'liqni saqlash to'g'risidagi kodekslarning loyihalari ishlab chiqilmoqda, ayrimlari muhokama bosqichida, masalan, Tadbirkorlik kodeksi joriy yilning 16-iyul kuni Parlamentning Qonunchilik palatasi tomonidan 1-o'qishda qabul qilindi [20].

Garchi mintaqa davlatlari huquqiy tizimida bir xil, ya'ni an'anaviy tarmoq va tematik kodekslar mavjud bo'lishi bilan birga, ularning ayrimlarida mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy rivojlanish, ayrim hollarda geografik hududi va tabiati bilan bog'liq bo'lgan ba'zi kodekslarning qabul qilinganini ko'rishimiz mumkin.

Xulosalar

Yuridik fanda, jumladan, milliy yuridik fanda qonun hujjatlarini tizimlashtirish va uning inkorporatsiya, konsolidatsiya va kodekslashtirish kabi turlari yetarlicha o'rganilmagan. Bu masalalar bo'yicha nazariy ishlanmalar kam, shu munosabat bilan qonunchilikni tizimlashtirish, uning shakllari huquqni qo'llash jarayonidagi qanday amaliy ahamiyat kasb etishi borasidagi nazariy masalalar bo'yicha ilmiy izlanishlarni chuqurlashtirish va kengaytirish zarurati mavjud.

Bugungi kunda milliy yuridik fanda yaxlit kodeks nazariyasi ishlab chiqilmagan. Bunga oid ko'plab masalalarga amaldagi qonunchilikda yoki milliy huquqiy doktrinada yetarlicha javob yo'q. Masalan, kodeks qanday maqomga egaligi, u qonunning bir turi sifatida normativ-huquqiy hujjatlar tizimida qanday o'rin tutishi, uning qonun bilan o'zaro yuridik kuchi nisbati qandayligi, qachon muayyan bir sohada kodeks yaratishga ehtiyoj tug'ilishi, xususan, bir sohadagi munosabatlarni tartibga soluvchi qonunlar soni ma'lum bir raqamni tashkil etish-etmasligi, kodeksning ichki

strukturasiga oid umumiy talablar qandayligi haqidagi savollarga asoslangan javoblar ilmiy izlanishlarda aks etishi kerak.

Mintaqa mamlakatlari huquqiy tizimlarida kodekslashtirish jarayonlari dinamik tarzda rivojlanmoqda, bir qancha kodeks loyihalari ishlab chiqilmoqda, ayni paytda jamiyatda ijtimoiy munosabatlar bir joyda to'xtab qolmaydi, yangilari vujudga keladi. Shunga bog'liq holda qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishi zarurati paydo bo'ladi, shu tariqa qonunchilik tizimi tobora ko'payib boradi. Bu holat esa, o'z navbatida, ularni qo'llashda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi, takrorlanishlar, noaniqliklar paydo bo'ladi va hokazo. Ushbu sohalardan biri turli darajadagi va yuridik kuchga ega bo'lgan ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadigan norma ijodkorligi jarayonidir. Shu munosabat bilan sohadagi asosiy normativ-huquqiy hujjatlarni birlashtirib, tizimlashtirib, Norma ijodkorligi to'g'risidagi kodeks (yoki Huquq ijodkorligi to'g'risidagi kodeks) loyihasini ishlab chiqishni zarur deb hisoblaymiz.

REFERENCES

1. Ispolinov A. Precedent v praktike Suda Evropeyskogo Soyuza [Precedent in the jurisprudence of the European Union Court of Justice]. *Mezhdunarodnoye pravosudiye – International Justice*, no. 3, pp. 64–77.
2. Alekseyev S.S. Problemy obschey teorii prava [Problems of the General Theory of Law]. *Herald of the Humanities University. Series: Law*, 2000, no. 1 (2), 6–9. Available at: <http://i.urau.ru/nasledie/content/problema-vseobshchey-teorii-prava>
3. Komarov S.A. Obschaya teoriya gosudarstva i prava [General Theory of State and Law]. St. Petersburg, 2014, no. 512, p. 279.
4. Chukhvicev D.V. Zakonodatel'naya tekhnologiya [Legislative technology]. Moscow, 2014, Unity-Dan, Zakonodatei'stvo i Pravo, p. 415.
5. Romashova R.A. Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]. Moscow, Yuridicheskiy tsentr Press, 2015, no. 650, p. 270.
6. Morozova L.A. Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]. Moscow, Eksmo Publ., p. 23.
7. Pigolkin A.S. (Ed.). Sistematizatsiya zakonodatel'stva v Rossiyskoy Federatsii [Systematisation of legislation in the Russian Federation]. St. Petersburg, 'Yuridicheskiy Tsentr Press' Publ., 2003, p. 382.

8. Golovistikova A.N. Problemy teorii gosudarstva i prava [Problems of the theory of state and law]. Moscow, 'Eksmo' Publ., p. 471.
9. Gruzdev V.V. Teoriya gosudarstva i prava [Theory of State and Law]. Moscow, 'Bonfayr' Publ., 2018, p. 90.
10. Wencelas J. Wagner, Codification of Law in Europe and the Codification Movement in the Middle of the Nineteenth Century in the United States. 2 *Saint Louis University Law Journal*, no. 335. Available at: <https://www.repository.law.indiana.edu/facpub/2324>
11. Jan L.B. Osnovnyye osobennosti i metody kodifikatsii [Main features and methods of codification]. *Louisiana Law Review*, 1988, vol. 48 (5). Available at: www.digitalcommons.law/lsu.edu/lairev/vol48/iss5/3
12. Barsukova V.N. Sistematizatsiya zakonodatel'stva i yego vliyaniye na strukturirovaniye kodifitsirovannykh aktov [Systematization of legislation and its impact on the structuring of codified acts]. *Legal Policy and Legal Life*, 2010, no. 2, pp. 196–202.
13. Khabriyeva T.Ya. Kodifikatsiya rossiyskogo zakonodatel'stva v usloviyakh federativnogo gosudarstva [Codex of Russian legislation in the context of a federal state]. *Codification of legislation: theory, practice, technique: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Nizhny Novgorod, 25-26 September 2008)*. Ed. D.G. Krasnov. N. Novgorod, Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Chamber of Commerce and Industry of Nizhny Novgorod region, 2009, p. 35. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/kodifikatsiya-rossiyskogo-zakonodatelstva>
14. Tikhomirov Yu.A. Teoriya zakona [Law Theory]. Moscow, 'Nauka' Publ., 1982, p. 257.
15. Kodeks Napoleona, yego proshloye i budushchee [The Napoleonic Code: Its Past and Future]. 2019, March 26. Available at: <https://www.nlb.by/content/news/book-exhibitions-nlb/kodeks-napoleona-ego-proshloe-i-budushchee/>
16. Jean L.B. Principal Features and Methods of Codifications. *Louisiana Law Review*, 1988, vol. 48 (5), p. 4.
17. Centralised Data Bank of Legal Information of the Kyrgyz Republic. Available at: <https://cbd.minjust.gov.kg/112305/edition/1127825/ru/>
18. Codes of Kazakhstan. Legislation of CIS countries. 2003-2024 SoyuzPravoInform. Available at: <https://base.spinform.ru/spisdoc.fwx?countryid=tj&doctype=3/>
19. Codes of Tajikistan. Legislation of CIS countries. 2003-2024 SoyuzPravoInform. Available at: <https://base.spinform.ru/spisdoc.fwx?countryid=tj&doctype=3/>
20. Codes of Turkmenistan. Legislation of CIS countries. 2003-2024 SoyuzPravoInform. Available at: <https://base.spinform.ru/spisdoc.fwx?countryid=tj&doctype=3>
21. Tadbirkorlarga qonunchilikda taqiqlanmagan har qanday faoliyatni amalga oshirish huquqi beriladi [Entrepreneurs are given the right to perform any activity not prohibited by law]. Kun.uz. Available at: <https://kun.uz/kr/42635279/>